

Teoretične osnove poskusa izoblikovanja psihološkega profila škofa dr. Vekoslava Grmiča

Janko Bohak*

Potrjeno – Accepted: 15. 9. 2023 | Objavljeno – Published: 30. 11. 2023

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 929Grmič V.:159.92

Janko Bohak: Teoretične osnove poskusa izoblikovanja psihološkega profila škofa dr. Vekoslava Grmiča. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 2–3, str. 193–219

Ko sem bil povabljen, da se na simpoziju pridružim tistim, ki jim je bil Vekoslav Grmič na ta ali drugačen način blizu, sem dolgo razmišljal, kako ga naj predstavim s svojega psihološkega in psihoanalitičnega vidika in pri tem presežem svoje spomine in osebne vtise. Pri tem sem se naslonil na psihoanalitika Fritza Riemana in njegovo knjigo *Osnovne oblike strahu*. Druga opora mi je bila njegova doktorska disertacija na temo *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*. Zavedam se, da je to prvi poskus in da si Grmič kot večplastna in izjemna osebnost zasluži še več naslednjih.

Ključne besede: Vekoslav Grmič, mariborski škof, rdeči škof, disertacija, 2. vatikanski koncil.

1.02 Review article
UDC 929Grmič V.:159.92

Janko Bohak: The theoretical basis of the attempt to create a psychological profile of Bishop Dr. Vekoslav Grmič. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 2–3, pp. 193–219

When I received an invitation to participate in the symposium with those who were close to Vekoslav Grmič in one way or another, I thought for a long time on how to present him from my own psychological and psychoanalytical perspective, going beyond

* mag. Janko (Ivan) Bohak, klinični psiholog, Honorary Professor, bohakivan@gmail.com

my own memories and personal impressions. In doing so, I referred to the psychoanalyst Fritz Riemann and his book *The Basic Forms of Fear*. Secondly, I took his doctoral dissertation on *The Theological Content of Fear in Existentialism* as a reference. I am well aware that this is merely a first attempt and that Grmič, as a multilayered and extraordinary personality, deserves more to follow.

Keywords: Vekoslav Grmič, Bishop of Maribor, Red Bishop, dissertation, Second Vatican Council.

Težke naloge sem se več let otepal in nazadnje podlegel prijaznim spodbudam prijatelja Srečka Reherja. Seveda mu ne bi uspelo, če me Grmič več desetletij ne bi ogovarjal na različne načine: najprej kot profesor teologije, nato kot sodelavca Pastoralne službe mariborske škofije in škofijskega referenta za študente in izobražence ter več desetletij izhajanja revije Znamenje kot sodelavca. Vmes pa tudi kot direktor Mohorjeve družbe, saj je pri njej izšla večina mojih pisnih izdelkov in prevodov.

Naj omenim nekaj omejitev svojega zapisa v eseju: Dobro desetletje po njegovi smrti je to prvi poskus psihološkega profila izjemnega človeka in poskus povedati kaj o človeku s pomočjo psihoanalitičnih konceptov. Torej z vidika človeka, ki mu je pogled na ljudi in svet obarvalo znanje neke stroke, zlasti pa izkušnje z ljudmi v varni psihoanalitični obravnavi, ki omogoča globljo in večjo intimnost od velike večine prijateljskih in partnerskih odnosov. Kartekoli vede lahko zaobjamejo večino pojavov, ki jih raziskujejo, ne morejo pa zaobjeti izjemnih pojavov. To ne velja le za vede o človeku, marveč tudi za empirične naravoslovne znanosti, kot je fizika – ki temeljijo na predpostavkah, ki jih ne morejo dokazati, kot izkazujejo matematiki. Od tod spoznanje, ki se še ni dovolj trdno zasedrlo v naši zavesti, da so vsa človeška spoznanja subjektivno obarvana. To velja tudi za vse, kar se mi bo zapisalo na naslednjih straneh o Grmiču.

Ljudje, ki so se posvečali razumevanju človeka, so si od nekdaj prizadevali, da bi lahko razvrstili ljudi v skupine ali značajske tipe. Ker so se zavedali povezanosti človekovega telesa in psihe, so bili pozorni tudi na njegovo telo in v njem iskali možne vplive na človekov značaj. Kljub zelo skromnemu poznavanju delovanja njegove telesne notranjosti so menili, da so jih odkrili. Tako so stari Grki na osnovi telesnih sokov razvrstili ljudi v štiri značajske tipe: sangvinik, melanholik, kolerik in flegmatik. Zanimivo je, da se je ta razvrstitev obdržala v psiholoških priročnikih do sodobnega časa, verjetno zaradi zrn resnice, ki jih vsebuje. Če se ozremo v stoletni razvoj psihoanalitične teorije, vidimo, da se je skoraj dosledno posvečala človekovi psihi. Telo je upoštevala predvsem pri razumevanju psihosomatskih motenj in bolezni, v novejšem času pa naletimo na vedno več knjig, ki se fokusirajo na komunikacijo med obema in nas učijo čuječnosti njunih medsebojnih sporočil.

Sodobnega poskusa razvrstitve ljudi v štiri osnovne tipe se je lotil psihoanalitik Fritz Riemann in ga prestavil v knjigi *Osnovne oblike strahu* (*Grundformen der Angst*). Njegovo delo še vedno velja za dragocen prispevek k razvoju psihoanalitične teorije, saj prispeva k razumevanju človeka več kot klasifikacije pred njim. Je tudi mnogo manj fatalistično od vseh predhodnih poskusov, ki človeku pomagajo, da se bolj ali manj prepozna v enem od tipov, ne nudijo pa mu opore, kako se lahko sooča s težavami, ki mu jih povzroča njegova človeška bit, s katero je bil vržen v ta svet, če uporabimo heideggerjevsko sintagmo za velik del človekove usojenosti in skromnejši del njegove svobodne volje.

In zakaj sem ocenil, da bi bila Riemanova tipologija dobro orodje za razumevanje Grmiča? Poleg že povedanega še morda zato, ker je za temo svoje doktorske disertacije izbral *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*. Seveda je njegovi izbiri teme botrovala večplastna motivacija: njegovo zanimanje za filozofijo, zlasti za filozofijo eksistencializma, ki se je posvečala človekovim eksistencialnim temam: med drugim tudi filozofski analizi strahu. Vem, da tako literarne kot znanstvene pisce pritegnejo teme, s katerimi se sami soočajo bodisi na zavestnem bodisi na nezavednem nivoju. (Verjamem pa tudi, da naša življenja bolj vodi naše nezavedno kot naše zavestne odločitve.) Zato sem se odločil za Riemannove Osnovne oblike strahu s predpostavko, da nam bo njegova klasifikacija človeških tipov prispevala k razumevanju Grmičeve osebnosti.

V času dela v dveh zdravstvenih ustanovah sem neredko slišal, da je strah alfa in omega psihiatrije. To pomeni, da so lahko tudi številne psihične motnje poskusi, kako obvladati ali vsaj preživeti svoj lastni strah. In neredko sem poslušal na smrt prestrašenega človeka, katerega bazična pritožba je bila prošnja: »Pomagajte mi, meni se bo zmešalo!« Če nam strah povsem zamegli našo zavest in sposobnost razumske presoje, izgubimo s tem tisto specifičnost, ki nam daje notranjo evidenco človeške eksistence: s tem izgubimo sami sebe. Tudi zato so – poleg poslušanja mnogih pacientov, ki na kavču prihajajo v stik s svojimi najzgodnejšimi občutji – psihoanalitični teoretiki teorije objektnih odnosov v strahu pred izničenjem prepoznali razvojno najzgodnejšo obliko strahu. Zavestno lahko podoživimo ta strah kot panični napad v odrasli dobi: »Kar pobralo me bo in me ne bo več.« Strah pred izbruhom psihotične motnje, ki sem ga že omenil, je kvalitetno podoben. Lahko pa ga podoživimo tudi v globoki regresiji obravnave na kavču, ko že dovolj ozaveščen pacient potoži: »Vsa mučna čustva laže prenašam: težke občutke krivde, pa me je sram, ki me kdaj povsem razvrednoti; globoko žalost, da mi v otroštvu ni bilo dano to, kar pripada vsakemu otroku: da se v najzgodnejšem obdobju počuti brezpogojno sprejetega in ljubljenega od staršev; a ta praznina, ko ni nič, česar bi se mogel oprijeti in mi grozi, da tudi mene vsak čas ne bo več, da me bo požrla

ali izstrelila v vesolje, ta je nekaj najhujšega, kar sem kadarkoli začutil ... In sedaj vem, da sem živel tako, kot sem prav zato, da bi ji ubežal.»

Temu sledi razvojno strah pred izgubo objekta. Dojenček čuti, da brez osebe, ki jo od drugih žensk prepozna z nekaterimi čuti že nekaj dni po rojstvu, ne more preživeti. Se lahko vživimo v otroka, ko mu mati zagrozi: »Če ne boš priden, bom kar odšla in me ne boš več videl!« Ali ga kaznuje z umikom, ko se več ur ali dni ne pogovarja z njim? Tudi ta strah lahko kdaj transferno podoživimo, ko nas pomembna oseba kaznuje z umikom ali nas začasno ali celo za vedno zapusti.

Razvojno že dokaj zrela oblika strahu je strah pred izgubo naklonjenosti objekta. Ste že kdaj slišali pritožbo žene, ki jo preplavlja ta strah: »Laže bi prenesla, da bi me premlatil, kot da me kaznuje z umikom?!« V manj dramatični in bolj vsakdanji obliki ga slišimo: Kaj bodo pa drugi mislili in celo govorili?

Že povsem odrasla oblika strahu je strah pred lastnim nadjazom ali občutki krivde. Doživlja ga otrok v predšolski dobi, ki je že v zadostni meri razrešil ojdipalni konflikt in s tem ponotranjil moralna pravila in vrednote starševske družine. Naj starši ravnaajo še tako neracionalno, za otroka je vedno prav, kar doživlja v domači družini. In kmalu začne prevzemati nase njihovo odgovornost, zlasti če mu jo sami podtikajo, na primer: »Ti si kriv, da sem se razjezil!« In se začenja mučiti z boleznimi občutki krivde za stvari, ki so se zgodile povsem mimo njega. Ta otroška zgodba postane sestavni del njegovega značaja v odraslosti: Šele ko se je z občutki krivde dovolj kaznoval, si morda lahko odpusti v otroštvu naučen vzorec prevzemanja tuje (ne)odgovornosti. Lastnega deleža za nadaljevanje svoje otroške zgodbe ne prepozna in če ga psihoterapevt nanj prezgodaj opozori, doživi to kot očitke, ki se jih je naposlušal že od staršev. Ozaveščanje, kako sedaj prenaša otroške vsebine na psihoterapevta – v vsakdanjih situacijah pa na druge, zanj pomembne osebe – poteka zelo počasi, kar je eden od razlogov dolgotrajne psihoterapije, če naj rodi trajne spremembe. V težjih primerih kulminira takšno otroštvo v mazohistično držo odraslega, ko človek iz kroničnega trpinčenja sebe iztisne vsaj kanček užitka. In za to početje lahko porabi več življenjske energije kot za delo in ljubezen.

STRAH PRED ČLOVEŠKO BLIŽINO IN NAVEZANOSTJO

Posvetimo se sedaj **shizoidnemu človeku**, ki so ga prirojene dispozicije in otroško okolje zaznamovale z izkušnjami, da utegne biti intimna človeška bližina neprijetna ali celo nevarna.

Otrokova življenjska energija, ki spodbuja njegovo dejavnost, se že v prvih treh mesecih začne usmerjati. Sedaj vemo, da otrok že v tem času ni osamelec,

usmerjen zgolj v biološko homeostazo in ugodje, ampak je že od rojstva naprej usmerjen v odnos. Omenili smo, da že po nekaj dneh prepozna s svojimi čuti mater in jo loči od drugih oseb. Za pozitivno usmerjenost ali intencionalnost njegove energije je pomembno, da mu človeško okolje postane prijetno. Le takšno okolje lahko postane zanj dovolj spodbudno za prve dobre izkušnje, na osnovi katerih raste v njem težnja po čutnem, čustvenem in razumskem osvajanju sveta. Zunanji dogodki, zlasti prijetni stiki s pomembnimi osebami, zanj postajajo motor nadaljnega razvoja.

Kaj pa lahko otroka v prvih mesecih, pa tudi še kasneje, poleg prirojenih dispozicij, ovira, da vzpostavi šibek, premalo aktiven odnos do ljudi in zunanjega sveta nasploh? Do te intencionalne zavrtosti prihaja, če so se z otrokom premalo ukvarjali, če je ta pogrešal dovolj stikov, zlasti z eno osebo, in je imel premalo priložnosti, da bi se ukvarjal z zunanjim svetom in bi stvari gledal, jih otipaval, se gibal, opazoval in bi bil dejaven. Še pred pol stoletja sem poslušal predavanja pedagoških strokovnjakov v smislu: Če dojenček joče, je treba preveriti, ali je zdrav, suh in sit. Če ima vse troje, ga ni dobro jemati v naročje, kajti lahko ga razvadimo. Očitno še vzgojna stroka ni vedela, da ima že novorojenček od rojstva naprej ne le biološke, ampak tudi odnosne potrebe in da ga v prvem letu življenja ne moremo razvaditi. Na srečo je večina mamic vseh časov – nezavedno ali zavestno – bolj zaupala svojemu notranjemu čutu kot »modrim«¹ vzgojnim nasvetom. Če bi ne bilo tako, bi bil odstotek ljudi z zgodnjimi razvojnimi prikrajšanji in posledičnimi duševnimi motnjami neprimerno večji.

Do intencionalne zavrtosti pa prihaja tudi zaradi otrokovega življenja v kaotičnem, zmedenem svetu, ob materinskih osebah, pri katerih otrok ne more dobiti dovolj izkušenj varne navezanosti in bazičnega zaupanja v ta svet. Omenili smo že prirojene dispozicije ali zasnove, ki utegnejo prispevati večji ali manjši delež, zaradi katerih ohrani zunanji svet le podrejen pomen, človeški, zlasti intimnejši odnosi pa so zanj premalo varni, da bi se jim lahko predal. Pri tem lahko gre za šibkejšo energetsko opremljenost ali večjo psihično občutljivost oziroma ranljivost. Zaradi teh prirojenih posebnosti in premalo na otrokove odnosne potrebe uglasenega družinskega okolja se oblikuje shizoidna osebnost različnih stopenj. Njihov osnovni problem je notranja osamljenost; njihovo osnovno življenjsko občutje je nezavarovanost.

V primeru lažje shizoidne motnje zmorejo bolj ali manj oddaljeno prijateljsko in partnersko bližino. Na profesionalnem področju so lahko zelo ustvarjalni in uspešni; lahko so tudi zelo dobri voditelji, saj zmorejo trezno oceno situacij in jih njihova čustvena distanca ščiti, da ne podležejo težnjam posameznih skupinskih ali osebnih interesov.

Primer: Einstein je zapisal o sebi: »Moj strasten čut za socialno pravičnost in dolžnost je bil pri meni vedno v čudnem nasprotju z izjemnim pomanjkanjem

potrebe, da bi se priključeval ljudem ali človeškim skupnostim. Sem pravi samotar, ki ni nikdar z vsem srcem pripadal državi, domovini, prijateljskemu krogu, da, celo lastni družini ne, marveč sem do vseh teh vezi čutil neko tujost in potrebo po samoti, občutek, ki se v meni ni nikdar polegel, marveč se je z leti še stopnjeval. Močno, vendar brez obžalovanja občutim mejo razumevanja in sozvočja z drugimi ljudmi«¹

V primeru težav srednje stopnje to zmorejo po poglobljeni in dolgotrajni psihoterapiji; v primeru težav težje stopnje pa ostajajo neredko na peklenski gugalnici: ko jim postaneta neznosna osamljenost in ogrožajoča praznina, iščejo intimnejšo bližino, a ko se ji približajo, jih preplavita bazično nezaupanje in posledična nezavarovanost ter strah pred izničenjem ali požrtjem, ki jih poženeta v ponoven umik v iluzorno varnost samote. Svojo nezavarovanost do soljudi in pomanjkljivo čutenje z njimi skušajo nadomestiti z intuicijo in spoznanjem. Še vedno pa lahko pustijo za seboj pomembne ustvarjalne dosežke na znanstvenih ali umetniških področjih. Ko gre za umetniška dela, so vedno prepojena z njihovimi doživljanji stisk in redkih trenutkov sreče, kar jim daje le dodatno kvaliteto. Neredko gre za umetniške stvaritve, nagrajene z vrhunskimi priznanji. Takšna so npr. dela Gabriela Garcia Marqueza, zlasti njegovih *Sto let samote*. Tudi dela velikih predstavnikov eksistencialistične filozofije, kot so Kierkegaard, Sartre in Camus, se napajajo iz istih doživljajskih virov usojene človeške osamljenosti, nesmiselne, hladne praznine in Boga, ki mu ni mar človeških stisk, če ne že mrtev. Za Sartra je bližnji le še pekel, kot ga opiše v drami *Zaprta vrata*: V njej se trije umrli znajdejo v sobi brez zrcal in oken, iz katere ne morejo. Sami sebe vidijo le še v sovražnosti drugega. Vsi trije imajo za seboj strašno krivdo. Njihova odgovornost za storjena dejanja je neizbrisna. Vsak je rabelj drugima dvema. Tu so za vselej. Tudi ko se vrata odpro, ne morejo ven. Garcin na koncu povzame njihovo neizbežno usodo: »To je torej pekel. Nikoli si ne bi mislil. ... Se spominjata: žveplo, grmada, raženj ... kakšna neslanost! Tudi brez ražnja gre. Pekel so ljudje okoli tebe.« Vendar je to le del Sartrove resnice. Drugi del njegove resnice je izrazil pisec nekrologa ob njegovi smrti, ko je zapisal, da Sartre ni potreboval analitikovega kavča, da bi se zavedel svoje osebne in družbene odgovornosti. Izpolnil jo je s svojim filozofskim in umetniškim ustvarjanjem ter s svojim nepodkupljivim političnim angažmajem.

Tudi Camusova občutja absurdnega izražajo pretanjena shizoidna doživljanja. Na primer njegov *Uporni človek* ali *Mit o Sizifu*. A tudi Camusov *Uporni človek* in *Sizif* v njegovem romanu *Kuga* presežeta nečloveško absurdnost v

¹ A. Einstein. (1955). *Mein Weltbild*. Frankfurt: Im Verlag das goldene Vlies GMBH, str. 8.

zdravniku Rieuxju, ki izpostavi svoje življenje, da v zaprtem mestu pomaga okuženim. V večernih pogovorih z duhovnikom, ki ju čez dan družijo isti angažma brezupne pomoči, pa pričuje za svoj etični ateizem: »Ker Bogu ni mar za bedo ljudi, bi bilo bolje, da sklanjamo svoj pogled k bedi zemlje in se ne oziramo k nebu, kjer on molči.«

Zato je Bog globoko shizoidnega človeka neredko deistični Bog, s katerim ne moremo navezati osebnega stika in ga ne ogovoriti s TI, kaj šele z očetom, saj se neosebni bog ne zmeni za človeka. Hrepenenje, da bi se osvobodil muk peklenske gugalnice osamljenosti in groze človeške bližine, ga lahko vodi v varnost nadosebnih povezav in slutenj: »Nekaj je nad nami!« Lahko pa gre za globoko kozmično religioznost in duhovno pot, ki jo je izrazil Einstein z besedami: »Posameznik čuti ničevost svojih želja in ciljev ter vzvišenost in čudovit red, ki se razodeva v naravi kakor tudi v miselnem svetu. Občuti, da je individualna bit nekakšna ječa in hoče doživeti celoto bivajočega kot nekaj enotnega in smiselnega.« Nastavke kozmične religioznosti najdemo že na zgodnji evolucijski kulturni stopnji, na primer v nekaterih Davidovih psalmih in tudi pri nekaterih prerokih. Mnogo močnejša je komponenta kozmične religioznosti v budizmu, kar so nas poučili zlasti čudoviti Schopenhauerjevi spisi. Religiozni geniji vseh časov so se odlikovali s kozmično religioznostjo, ki ne pozna nobenih dogem in nobenega Boga, ki bi bil mišljen po človekovi podobi. Zato najdemo prav med heretiki vseh časov ljudi, ki so bili izpolnjeni prav s to najvišjo religioznostjo, a so se svojim sodobnikom zdeli ateisti, včasih pa svetniki. Iz tega zornega kota so možki kot Demokrit, Frančišek Asiški in Spinoza zelo blizu drug drugemu.

»Kako je mogoče kozmično religioznost posredovati od človeka do človeka, če ne more privedi do nobenega pojma Boga in nobene teologije?« se sprašuje Einstein in presenetljivo odgovarja, kaj je zanj najpomembnejša funkcija umetnosti in znanosti: »Zdi se mi, da je najpomembnejša funkcija umetnosti in znanosti ta, da prebuja in ohranja živo to občutje med vsemi, ki ga morejo sprejeti«².

To se mu ni naključno »zapisalo«, saj v nadaljevanju, ko govori, kako pogosto sta si bila v zgodovini znanost in religija nespravljiva antagonista, sklene in svojo izkušnjo in svoje stališče posploši: »Razumljivo je torej, da so se cerkve od nekdaj borile proti znanosti. Po drugi strani pa trdim, da je kozmična religioznost najmočnejša gonilna sila znanstvenega raziskovanja«.³

In kakšen utegne biti duhovnik s shizoidnimi potezami? Riemann ga takole opiše: Zaradi svoje sočloveške neodvisnosti se težko vživi v druge in jih

² N. d. str. 16–17.

³ N. d. str. 17.

težko začuti. Zato težko oceni, kako bodo njegove besede delovale na druge in jih neredko šokira, zmede, premalo upošteva meje njihove tolerance in zato zlahka rani njihova čustva, ki jih ima za sentimentalna. Neprizanesljivo biča vse, kar se mu zdi šibko ali naivno. Kot pridigar je lahko težaven, ker probleme vere in človeške eksistence prej na silo odpira kot blaži. S tem utegne ljudi zvesti. Ne obljublja varnosti; sočutje utegne celo zaničevati. Okrog sebe širi hladno razdaljo in z njo tudi druge drži na razdalji. Težko daje emocionalno oporo; pospešuje kritično držo in samostojno mišljenje brez ozira na tradicije. Spoznanje resnice je zanj pot k Bogu. Na tej liniji najdemo zelo različne osebnosti oznanjevalcev evangelija: takšne, ki avtistično narcistično poudarjajo lastni ego in tudi svetobežne idealiste, izboljševalce sveta, utopične preroke in tudi radikalne inovatorje vseh vrst.

Po drugi strani pa najdemo med njimi osebnosti, ki lahko zaradi svoje neodvisnosti in spoznavne moči dosežejo veliko notranjo svobodo. Ker jih ni strah, ne poznajo toliko ozirov kot odvisni in navezani, za katere je pomembnejša kolektivna pripadnost. Zmorejo stati sami in prenašati zavračanje in sovražnosti. Pogumno zastopajo svoja prepričanja, zastopajo nekonvencionalne in včasih tudi Cerkvi neprijetne nazore, če se jim zdijo pravilni. Pogosto so svobodomislec in v nekaterih časih jih imajo za heretike, ker niso pripravljeni sprejemati in verovati stvari samo zato, ker izvirajo iz častitljivih tradicij. Zato so neredko iniciatorji novih razvojev, ki jih zahteva čas, so na »utripu časa«, nasprotniki tako vseh sentimentalnih in nepristnih pobožnjakarstev kot okorelih in izpraznjenih ritualov in običajev.

Posebno so občutljivi za pristno, za tragičen vidik človeške eksistence. V mišljenju in oznanjevanju trčijo pogosto do »poslednjih reči«, zato težko ostanejo v okvirju neke konfesije, ki jo vidijo le kot faseto religiozne resničnosti.

Kot nosilci cerkvenih služb lahko postanejo svoji konfesiji ali Cerkvi neprijetni ali celo nevarni, ker ne sprejemajo pomanjkljivosti, ker jim pomeni spoznanje več kot vera, in stojijo bolj na strani razvoja kot na strani tradicije. Po drugi strani pa jim cerkev dolguje zahvalo za nove formulacije religioznih vsebin, ki vključujejo celosten razvoj in premene nekega časa.

Bog je zanje ustvarjalni pratemelj biti. Zato so tolerantni do drugih religij in jih spoštujejo, ko častijo isto počelo, čeprav z drugimi imeni. Zanje je religiozen tisti človek, ki teži po spoznanju, ne glede na vero, ki jo izpoveduje. Religije in institucije so zanje le različne poti in izrazne oblike istega Pratemelja. Religija in Cerkev naj služita humanosti, ozaveščanju človeka tiste humanosti, ki ga dela odgovornega do sebe in bližnjih.

Nevrotični predstavniki tega tipa utegnejo preobremenjevati vernike s svojimi utopičnimi in preveč subjektivnimi predstavami in zahtevami. Pa tudi zreli predstavniki tega tipa so nevarni za mnoge, ker zahtevajo od njih preveč odgovornosti in jim s tem jemljejo neko zaščito, ki jo še potrebujejo;

vznemirjajo predvsem otroško verne, lahko pa postanejo težavni tudi za Cerkv in njene institucije.

Sami lahko živijo kot menihi ali eremiti in v svoji osamljenosti najdejo pot do enosti z vsem tako, da se doživijo kot mikroogledalo velikega makrokosmosa. To je njihova pot kozmične religioznosti.

STRAH PRED SAMOSTOJNOSTJO IN IZGUBO

Naslednje razvojno obdobje, ki izpolnjuje nadaljnji del prvega leta življenja, je Freud imenoval oralna faza, ker se libidne zadovoljitve osredotočijo na usta. A še pomembnejši dosežek tega obdobja je diferenciacija, razmejitev jaz – ti v čustveni navezanosti na enega človeka, običajno na mater, ki za otroka postane središče njegovega doživljajskega sveta. V dovolj dobrem odnosu z materjo lahko otrok razvije upanje, vživljanje in ljubečo pozornost, saj si z vtisi in doživetji zunanjega sveta gradi svoj notranji svet. Kot vse prve izkušnje so tudi prvi vtisi o človeškem, o odnosu s prvim človekom tisti, ki najgloblje določijo način doživljanja vseh človeških odnosov v nadaljnjem življenju. Odvisno od tega, ali otrok ponotranji pretežno »dobro« ali »hudobno« mater, se v globini svoje biti doživlja kot vreden ljubezni ali sovraštva in se v najslabšem primeru lahko počuti krivega že zato, ker se je rodil. Iz tega obdobja izvira naša želja po bližnjem in zaupnem odnosu z enim človekom. Razvojni primanjkljaji tega obdobja izvirajo iz premočne odvisnosti do matere. To se zgodi v primeru ne dovolj dobre materinske nege in čustvene razpoložljivosti. Pa tudi v primeru, ko mati potrebuje otroka zase in ga zato ohranja majhnega in odvisnega, da je ne bi zapustil. V obeh primerih se otrok raje odpove lastnemu razvoju na ljubo materi v upanju, da si bo morda vendarle izboril njeno ljubezen, da se bo zgodil čudež in bo nekega dne postala ljubeča mati. Zato je pripravljen na vse žrtve, s katerimi samega sebe povsem zataji in ostaja nebogljen in odvisen otrok v odraslem, morda že v starajočem se telesu. Ker ni nikdar speljal prve, najpomembnejše ločitve v življenju, ostajata strah pred ločitvijo in izgubo osrednji problem depresivno strukturirane osebnosti. Ti ljudje potrebujejo vse življenje partnerja, s katerim težijo po največji možni bližini. Da ne bi ogrozili obstoječega odnosa, skušajo izpolniti vsa njegova pričakovanja, so preveč prilagodljivi in ostajajo dolgo otroško naivni, ker niso pripravljeni videti slabega v sebi in pri drugem, saj bi to ogrozilo njihovo hrepenenje po varnosti. Ker pa svoje sence ne morejo za vedno ohranjati v nezavednem, skušajo počasi z raznimi tehnikami kontrole in manipulacij partnerja narediti odvisnega od sebe ter s tem vsaj ublažiti svoj strah pred ločitvijo in izgubo varnosti. Občutke krivde, ki se jim ob tem porajajo, pa skušajo utišati

s pravico do reparacijskih zahtev: Prav je, da jim partner in sedanje življenje povrneta to, za kar jih je prikrajšalo otroštvo.

Duhovnik s pretežno depresivno osebnostno strukturo je pogosto »rojen dušni pastir«, čuteč, sočuten, pripravljen spodbujati in pomagati – povsem v smislu novomašne pesmi: »/.../ opominjal in učil, srčno prosil in svaril.« V odnosu z ljudmi teži k osebnim odnosom, zlasti s tistimi, ki se obračajo k njemu po nasvet ali pomoč. Župnija je zanj družina, ki jo materinsko oskrbuje. Tu najdemo duhovnike, ki so s svojo osebo, držo in življenjem prepričljivi, spoštovani in ljubljani. V ljudeh znajo buditi upanje v božje usmiljenje in odrešenje. V svojem razumevanju človeških stisk in trpljenja si včasih pomagajo s ceneno tolažbo, da Bog pač tepe tistega, ki ga ljubi. Tako lahko zapadejo ideologiji trpljenja, ko enostransko poudarjajo vernikovo pripravljenost na trpljenje in v premagovanju trpljenja dajejo pretiran poudarek žrtvovanju sebe. Verujejo v osebnega Boga, ki je ljubezen, a pot k Bogu gre le preko trpljenja.

Tu najdevamo pristno ponižne duhovnike z življenjsko pobožnostjo in karitativno ljubeznijo. Žrtvovanje pa jih lahko vodi do samopozabe in do vere, ki »prestavlja gore«, ker jo živijo, ne le učijo. V žrtvovanju in samopozabi iščejo mistično enost z Bogom, ki pa je na nezavednem nivoju neredko bolj hrepenenje po simbiozi z materjo kot transpersonalna mistična izkušnja.

Nevrotični predstavniki depresivnih osebnostnih struktur so otroško verujoči, ki bagatelizirajo svet in človeka, da bi se izognili konfliktu, ko bi morali »ljubega Boga« postaviti pod vprašaj.⁴ So bolj tolažniki in premalo poudarjajo lastno odgovornost verujočih, s čimer budijo v njih napačne upe in pričakovanja. Premalo raziskujejo pozitivne možnosti, kako lajšati in zmanjšati človeško bedo; izčrpavajo se v sočutju in tožbah. Težko ohranjajo do ljudi ustvarjalno razdaljo in se jim utegnejo psihično preveč približati.

Med nevrotičnimi tipi pa najdemo tudi duhovnike z napačno ponižnostjo, za katero se skriva nagnjenje mazohističnega iskanja trpljenja in samoponiževanja, kar naj bi bilo Bogu posebej ljubo. Na tej osnovi lahko nastanejo mučenci, za katere je mučeništvo oblika samoodrešitve do nezrele identifikacije s Kristusom. Če je bila (običajno nezavedna) motivacija shizoidnega človeka hrepenenje po skupnosti, ki mu bo dajala varnost, ne da bi od njega zahtevala tesnejših človeških vezi, kot je to pri redovnikih, je izbira poklica za depresivnega človeka pogosto hrepenenje, da bi bil varno spravljen v naročju »Matere cerkve«. Iz innsbruških let se spominjam kolega, ki je pripravljaval doktorsko disertacijo na temo Podoba matere pri duhovniških kandidatih. Ko sva se po nekaj letih srečala, sem ga radovedno povprašal, kaj mu je razkrila dokaj poglobljeno zasnovana raziskava. Kot eno pomembnejših ugotovitev je omenil

⁴ Te teme se je v slovenskem prostoru pogumno in odgovorno lotil Karel Geržan v svoji knjigi Kaj dela Bog v nebesih, ko je na zemlji toliko trpljenja.

prav neizpeljano ali pomanjkljivo izpeljano separacijo, ki naj bi mu omogočila (pri približno treh letih starosti) notranjo prisotnost materinskega lika in s tem občutje zadostne varnosti in svobode gibanja v svetu.

STRAH PRED MINLJIVOSTJO

Po obdobju velike odvisnosti se začenja analno obdobje z rastočo samostojnostjo, ki traja od nekje drugega leta do petega leta starosti. Otrok vedno bolj obvladuje svoje telo in govorico, zato ima več možnosti, da se sporazumeva in s svetom nekaj počne. V učenju novih spretnosti doživlja svoje zmožnosti, v uveljavljanju svoje volje pa svojo moč. Iz reakcij odraslih na svoje vedenje pa se pogosteje doživlja kot dobrega ali slabega. Kljub večji samostojnosti in rahljanju prejšnjih vezi pa je še vedno v veliki meri odvisen od staršev, ali bodo njegove razvojne dosežke sprejeli in podpirali, ali jih bodo omejevali in prepovedovali.

Razvojne motnje tega obdobja so odvisne od staršev, kako se bodo vedli do otrokove trme: glede na to, ali bo trda ali mehka vzgoja trčila ob vitalno močnega ali vitalno šibkega otroka, in glede na to, ali bodo starševske zahteve ustrezne otrokovi starosti. Če je otrok vitalno močne narave, utegne priti do borbe za premoč v obliki opozicionalnosti in samovolje, ki se lahko stopnjuje do upora za vsako ceno. Pri prezigodnji dresuri k ubogljivosti in/ali pri vitalno šibkem otroku pa pride do ubogljivosti iz strahu pred kaznijo, kar se razkriva kasneje v nesamostojnosti in podredljivosti avtoritetam. Razvojne motnje tega obdobja se razvijejo ob prezigodnji zahtevi snažnosti, reda, samoobvladovanja in poslušnosti, kar zaduši otrokovo naravno spontanost. To se zgodi s starševsko nestrpnostjo do motorike, čustvenosti in otrokovih agresivnih impulzov, ki so zgodnje oblike njegove rastoče samostojnosti. Nasprotno pa pride pri otroku ob starševski razpuščenosti, ravnodušnosti, neustreznosti popustljivosti, ne da bi bile postavljene zdrave meje in red do nespoštljive samovolje in anarhizma.

Pretrd prehod iz brezpogojne v pogojno ljubezen, iz brezpogojnega sprejemanja otroka do prvih vzgojnih zahtev, kot tudi prenos lastnih materinskih bojazni na otroka ter intruzivne posege v otrokovo dušo in zavajanje lepo ubesedi Edvard Kocbek v pesmi *Kako bom obstal*:

Najprej si mi bila mlada mati,
naučila si me sladkega tipanja,
oprijemal sem se zemlje in sanj,
obešal se na mehki trebuh živali
in se plazil po mladi travi,

preprijemal sem razne slasti,
varovala si me v igri in hrabrila.

Potem si me začela mučiti z bliski
in gromi, plašila si me s cigani,
slačila si mi telo in dušo,
podstavljala mi nogo in vrtoglavice,
slepila si me, me varala z dišavami,
majala mi stebra svetišč, zmedla si
mojo čistost in mi podarila žejo.

V primeru razvojnih motenj v tem obdobju nastajajo osebnosti notranjih prisil, katerih osnovni konflikt lahko povzamemo v obrazec »smem ali ne smem«. Iz tega zraste tisti obotavljajoč dvom, ki zaduši vsako spontanost in izvorno nepopačenost, vsak živ vzgib zatre strah pred kaznijo in izgubo ljubezni. Ker pa se zatirani impulzi nikoli ne pustijo povsem zatreti, marveč silijo vedno znova na svetlobo zavesti, se je treba pred njimi vedno znova zavarovati, nazadnje s pravimi obsesivno kompulzivnimi simptomi, ki si nazadnje zaslužijo diagnozo obsesivno kompulzivne osebnostne motnje ali OKM.

Duhovnik s pretežno to osebnostno strukturo, a brez prisilne simptomatike, teži k temu, da bi ga videli kot čuvaja tradicije. Versko izročilo in služba sta mu zavezujoča; do njiju čuti veliko odgovornost. Zavest te odgovornosti ga motivira, da bi bil zgled vernikom. Strog je do sebe in tudi v oznanjevanju poudarja zahtevnostni značaj krščanskega oznanila. Če premalo pozna in upošteva človeško naravo, začne zlahka preobremenjevati sebe in tudi vernike. Njegove pridige so premišljene, tematsko jasne in tako jih tudi podaja. Tudi v duhovniških opravilih je zanesljiv: globina mišljenja in vere sta njegovi prednosti.

Bog je dobremu predstavniku tega tipa božanski red, zakon in moralni princip: nekaj objektivnega in nadčasovnega. Za to pa je zadolžen tudi on: on je garant za to, da se bo ohranila čistost nauka; velja za dogmatika med duhovniki.

Lahko si predstavljamo, da je meja od še zdravih do nevrotičnih predstavnikov tega tipa zelo ozka. Če jo prestopi, se nagiba k ortodoksnim, avtoritarnim in netolerantnim vedenjskim vzorcem, ki jih lahko v veliki meri razumemo kot samozaščito, kajti le veliki ljudje lahko drugim privoščijo to, kar so odrekli sebi, na primer spolnost. V nasprotnem primeru bo vedno znova svaril pred zlom, zapeljivcem in skušnjavcem ter se boril proti njemu v sebi in v drugih. Nehote vzbuja strah pred kaznijo, utegne pa pozabljati duha izpolnjevanja božjih zapovedi in cerkvenih predpisov. Strah ga je novosti in premen, saj lahko pride do kaosa, če le malo popusti. V tem se zrcali

tako njegov strah pred tem, kar zatira v sebi, kot tudi skrb za to, da bi se moč Cerkve utegnila še dodatno zmanjšati. Duhovniki tega tipa, a brez nevrotične simptomatike, lahko dosežejo veliko človeško in duhovno zrelost. Pri vsej strogosti in nepodkupljivosti zmorejo tudi milino in blagost ter človeško razumevanje; ljudje jih spoštujejo in imajo radi kot pristno očetovsko osebo. Primerni so za visoke, odgovorne cerkvene službe in v vernikih izpolnjujejo hrepenenje po prepričljivem zgledu človeške veličine.

STRAH PRED NEIZBEŽNOSTJO IN NUJNOSTJO

Peto in šesto leto je zadnja faza zgodnjeotroškega razvoja, ko se ta vrašča v svojo spolno vlogo in identiteto, hkrati pa zapušča magični svet želja in njegov pogled na svet postaja vedno bolj realističen. Da bi lahko uresničil te razvojne naloge, potrebuje zgled lastne prihodnosti. Pogosto se zaljubi v starša nasprotnega spola – zato pravimo temu obdobju ojdipalna faza. Če mu istospolni starš s svojim življenjem omogoči dovolj vabljev zgled, da si otrok zaželi »rad bi postal kot ...«, potem po identifikaciji z njim preraste zaljubljenost v starša nasprotnega spola in si pridobi izkušnje, s katerimi bo lahko ravnal s svetom – tudi v odnosih do nasprotnega spola – in razvil identiteto s seboj. Če se ne čuti sprejetega kot celostna oseba, se v njem prebujajo manjvrednostni občutki in maščevalne težnje, ki jih bo sedaj potlačil, v odraslosti pa nezavedno prenašal na partnerja in na pomembne osebe svojega odraslega življenja. V psihoanalizi pravimo, da se mu bo dogajal transfer v vsakdanjem življenju. Če bo dovolj v stiku s seboj, bo začutil, da njegove odnosne težave izvirajo tudi iz njegovih neustreznih in čustveno pretiranih reakcij in se bo odločil za psihoterapijo, moteče otroške vsebine pa bo prenašal tudi na odnos s psihoterapevtom, a tam bo imel priložnost, da jih ozavesti, predela in s tem razreši.

Sedaj smo še v njegovem otroštvu. Na osnovi razvojnih motenj iz prejšnjih faz, ki se v tem obdobju dodatno izražajo, nastaja sedaj histerična ali histrionična osebnost. Njen osnovni problem je negotov občutek vrednosti samega sebe, ki ga je doživljal že prej, a se ga sedaj začne bolj jasno zavedati. Ker je zanj mučen, se ga skuša rešiti s precenjevanjem sebe. Z nihanjem iz občutja nevrednosti samega sebe v precenjevanje sebe si ustvari svoj tip peklenske gugalnice. Ker je bil premalo ali preveč viden, slišan in priznan, skuša bolj zavestno postati takšen, kot od njega pričakujejo, da bi bil sprejet in ljubljen. Z lažnim selfom začne igrati pričakovano vlogo. Z njo razvije trenuten, situacijski jaz brez kontinuitete in ostaja v sebi neobvezujoč ter v strahu pred dokončnim in zavezujočim. Vse zrelativizira, a si vedno pušča odprta stranska vratca. Življenje mu postaja predstava različnih vlog, ne čuti pa, kdo je v resnici. Če je v primarni družini lahko igral zvezdniško vlogo, jo bo igral tudi

v kasnejšem življenju. Ker se bolj identificira z neko družinsko, socialno ali družbeno vlogo kot s samim seboj, bo skušal svoje občutke manjvrednosti in nepristnosti izravnati s pretiranim težanjem po pozornosti.

Strah pred dokončnim in zavezujočim, ki smo ga omenili, mu priča- ra čim večje področje odprtih možnosti, da bi si tako zagotovil svobodo in nevezanost.

Duhovnik te osebnostne strukture lahko vernike navduši, jim da polet in jih povzdigne. Njegove pridige so sugestivne z več ali manj patosa; v svojem govorjenju uživa. Osebni efekt mu je pogosto pomembnejši od vsebine in zmore prepričljivo zastopati tudi stvari, v katere sam ni prepričan. Smisel in vrednost pridige žrtvuje učinku, ki ga hoče doseči. Ima igralske sposobno- sti, deluje barvito in zanimivo; poslušalce lahko očara ali pretrese; v svojem nastopu je odvisen od lastnega razpoloženja. Je odličen govornik in njegovih pridig se župljani še dolgo spominjajo.

Med njimi pa naletimo tudi na zvezdniške tipe, ki so tako prevzeti s seboj in usmerjeni v učinek, ki ga hočejo doseči, da ne morejo biti čuteči do poslu- šalcev. Počutijo se predvsem predstavniki svoje funkcije ali službe, zato dajo velik poudarek na obredje, a ne zato, da bi ohranjali duhovno tradicijo, mar- več da se osebno obdajo s sijem, ki godi njihovemu narcizmu. Neki župljan je takole opisal svojega župnika: »Veste, saj so naš gospod zelo v redu in marljivi; v župniji so veliko postorili, a eno jim zamerimo: Ni prav, da se iz nas revežev norčujejo.« Duhovnik je imel izjemen smisel za humor in ga je uporabljal tudi v pridigah in drugih javnih nastopih, a včasih je priredil in obrnil na šalo re- snično zgodbo, v kateri so se ljudje prepoznali ali so se identificirali z malim človekom iz te zgodbe: in to jih je zbolelo.

Glede na svoj format je lahko tako strukturiran duhovnik zgled in iden- tifikacijski vzor. Oznanja svobodo božjih otrok, budi upanje, govori o božjih obljubah človeku in življenjskih radostih, ki jim je tudi sam naklonjen. Izo- giba pa se temnejših vidikov, razen če jih izkoristi za močnejši dramatičen učinek.

Lahko pa je tudi sanjač, zmedenec, bolj zapeljivec kot voditelj. Najbolj ne- prijazni predstavniki tega tipa so licemerci, klepetulje in nečimrni pozerji. Tudi ti lahko prispevajo k splošni sovražnosti do Cerkve. Če nagiba prisilni tip k otrpli črkarski morali, lahko histeričen tip zastopa človeku pravičnejšo in bolj življenjsko moralo, v negativnem primeru pa tudi svetohlinsko ne- obvezno-upogljivo moralo za vsakokratni trenutek. S tem, kot tudi s svojo nepristnostjo in protislovnostmi med službeno osebo in življenjem, zlasti če si lasti biti božji namestnik na zemlji, lahko poslušalce spravi v dvom in omaje njihovo vero.

Motivacija za duhovniški poklic neredko izvira iz njegove potrebe po ugle- du in veljavi. Iz narcističnih razlogov ga mikajo cerkveni sijaj in možnost, da

bo z duhovniško službo pridobil dostojanstvo in pomen, ki ju v sebi boleče pogreša. Zato se bo pogosteje odločal za duhovništvo v časih visokega spoštovanja Cerkve in duhovniškega stanu kot v njenih kriznih časih. Pogosto se počuti izrecno poklicanega in izvoljenega, pri čemer pa neredko le naprej igra staro družinsko vlogo v novi funkciji. Pristnost motivacije bo potem najzanesljivejše merilo za resnično ali le namišljeno poklicanost.

Kot smo že uvodoma nakazali, lahko prepoznamo štiri osnovne drže do religioznega. Z njo povezane utegnejo zaznamovati naše usode zgodnjega otroštva do predšolske dobe. Da je to obdobje usodnega pomena za nadaljnje življenje, je pred psihoanalitično znanostjo vedela že ljudska modrost in to vedenje izrazila v različnih podobah in rekih – tudi slovenskem: Dan se po jutru pozna. Vse nadaljnje dopolnitve so le lepotni popravki ali dodatni madeži na tej osnovni psihični strukturi. Do večjih sprememb te človekove strukture prihaja po dolgotrajni in poglobljeni psihoterapiji, zlasti tisti, ki se tako v teoriji kot kliničnem pristopu upira na koncept nezavednega, kot so to psihoanaliza in nekatere njene izvedenke. Vem, da nekateri obljublajo strukturne psihične spremembe že z bistveno krajšimi postopki, a glede na svoje izkušnje in znanje se s tem ne morem strinjati. Bom pa vesel, če bo to uspelo nadaljnjemu razvoju psihoterapije, zlasti v povezavi z nevropsihološkimi znanostmi, ki so tu in tam že obrodile prve konkretne sadove. Koliko bodo prispevale k trajnim izboljšavam človekovega doživljajskega sveta, bo pokazal čas. Raziskave človekovih možganov pa so že pokazale, da le pri poglobljeni psihoterapiji pride do trajnih sprememb v možganskih arealih, zlasti v smeri novih nevronske povezav.

Šele sedaj se lahko vrnemo k naslovni obljubi našega eseja:

KAKO NAM OPIS ŠTIRIH BAZIČNIH PSIHOLOŠKIH STRUKTUR PRISPEVA K OSVETLITVI DUŠEVNEGA PROFILA VEKOSLAVA GRMIČA?

Na voljo nimam anamnestičnih podatkov ali informacij, kako je potekalo njegovo predšolsko življenje: je bilo njegovo rojstvo zares zaželeno ali le sprejeto iz »krščanskih dolžnosti«? Bil je sedmi po vrsti od osmih otrok. Kaj je pomenilo za starša poskrbeti za toliko lačnih ust? Koliko ljubezni in časa jima je še ostalo za njihove psihološke potrebe? Sta tudi skrbela zanje v prepričanju, da je za otroka dovolj poskrbljeno, če ni lačen, je suh in ni bolan? Gotovo je le, da so živeli v zelo skromnih razmerah in v okolju s katoliško duhovnostjo, kar je tri otroke tako ali drugače motiviralo za duhovni poklic: sestra je odšla k redovnicam, brat k salezijancem, Vekoslav pa je po prestanih vojnih razmerah, ki jih je že zelo osebno in aktivno doživljal, imel dobro službo na socialnem uradu, a jo je pustil in odšel v Ljubljano na teologijo. Kaj ga je motiviralo?

Njegova izjemna nadarjenost je izstopala že v osnovni šoli, sicer šolanja ne bi nadaljeval na mariborski gimnaziji. Ko je kdaj omenjal to obdobje, se je vedno s hvaležnostjo spominjal bratov kapucinov na Studencih, ki so po svojih najboljših močeh lajšali lakoto in preživetje njega in številnih njegovih vrstnikov. Ko sem ga poslušal, sem pomislil, da se slovenskim gimnazijcem iz kmečkega okolja med obema vojnama ni godilo nič bolje kot pred prvo svetovno vojno. Njegova pripoved me je namreč spomnila na botrovo zgodbo iz tega časa: Ko je šel zjutraj v šolo na celjsko gimnazijo in je zbral dovolj drobiža za žemljo, ki jo je potem na vogalu ulice lahko pomočil v velik lonec še vroče kuhanih klobas, kar mu je dobrodušni kuhar običajno dovolil, je to pomenilo srečen začetek dneva za skoraj vedno nezadovoljen želodec.

Reher navaja Grmičevo spominjanje časa, ko sta z bratom stanovala v četrtem letniku gimnazije na Koroški cesti v Mariboru: »V tistem letu sem se naučil stradati /.../ večkrat sem stal pred pekarno in jokal, ko sem videl kruh /.../ Okusil sem tudi, kako je, če te zebe.«

Torej se socialni položaj slovenskih dijakov in študentov izpred prve do druge svetovne vojne res ni nič spremenil na bolje. Reher sklepa, da je Grmič prav zato »v socializmu kot svetovnem gibanju odkril tisti družbeni sistem, ki je bližji evangeljskim izhodiščem, to pa zato, ker poudarja vrednote, kot so svoboda, enakost, bratstvo, božje kraljestvo na zemlji, ljubezenska služba človeku – prvenstvo biti nad imeti, prizadevanje za novega človeka in novo zemljo: revolucionarno spreminjanje sveta, upanje in pogum ter pripravljenost na žrtve.«

Tako je skromno, revno okolje otroštva in mladosti budilo v njem zanimanje – kot pred njim pri sokrajanu Kocbeku – za socialna vprašanja in socialistično družbo. Socialna usmeritev in socialna pravičnost sta ostali stalnici njegovega razmišljanja in delovanja do smrti.

V upanju, da bom zvedel več o njegovem miselnem in duhovnem svetu, in s kakšnim kritičnim razmišljanjem ga je opremil študij teologije, sem vzel v roke njegovo disertacijo, ki jo omenjam v uvodu. Tu sem doživel presenečenje. Pričakoval sem, da bom iz disertacije lahko razbral prve miselne zametke, prve kali osebnostne rasti in nastavke kritičnega razmišljanja v Grmiču, kakršnega poznamo iz desetletij po 2. vatikanskem koncilu, zlasti pa po njegovem škofovskem posvečenju. Čeprav je pisal in zagovarjal disertacijo na predvečer koncila leta 1961, nisem odkril v njej teološke in duhovne svežine, kaj šele kritičnosti, ki so je polni koncilski odloki in še polnejši njegovi pokoncilski spisi. V disertaciji ni ničesar, kar bi »žalilo pobožna ušesa« (pias aures offendant), kot nam je na predavanjih iz dogmatike – še z dobrohotnim nasmehom – navajal prvi sum teoloških cenzorjev nekega spisa, da se avtorjev zapis morda ne ujema dovolj jasno z uradnim naukom Cerkve. In se sprašujem: ali ga je morebiti strah, da bi se vsaj enemu od dveh cenzorjev utegnilo zapisati kaj

takega, s čimer bi si zaprl pot teološkega profesorja »in spe«, in se je zato obdržal v tesni ograji predkoncilske teologije?

V disertaciji so seveda navedeni mnogi eksistencialistični filozofi, a so strogo ločeni med ateističnimi, protestantskimi in katoliškimi, pri čemer imajo praviloma zadnjo besedo slednji. A tu in tam vendarle naletimo na sintagme idej, ki jih je razvijal in poglobljal v kasnejših spisih, npr. da je skok v transcendenco – vera – tvegano dejanje in tvegana odločitev, kar je temeljito in manj filozofsko obdelal v mohorjevki *Med vero in nevero*. Razliko med versko in filozofsko govorico opredeli takole: »Razlika med versko govorico v razodetju in filozofsko govorico pa je predvsem ta, da prva teži v ekskluzivno dogmatično smer, filozofska pa dopušča možnost metafizične razlage v nedogled.«⁵ Danes bi se težko strinjali s takšnim pojmovanjem svetih spisov krščanstva, saj vemo, da so v prvi vrsti poskus ubesedenja globokih religioznih izkustev njihovih avtorjev, v drugi vrsti pa tudi ne brez vpliva njihovih urednikov oz. takratnih verskih institucij. Tako je prva krščanska občina v Jeruzalemu priredila zapise Jezusovega nauka (evangelijev) v bogoslužne, apologetske in oznanjevalne namene, ne da bi izmaličila izvirno Jezusovo Veselo oznanilo. Najmanj, za kar ni šlo prvotnim avtorjem, pa je bila kakršnakoli dogmatizacija, ki se je začela šele s prvimi koncili Cerkve. Odločilen impulz in smer sta dogmatizaciji verskega nauka gotovo dala prva koncila – nikejski in carigrajski – s formulacijo veroizpovedi, ki je še danes sestavni del prazničnega mašnega obreda.

Ker ni naš namen poglobljena kritična analiza disertacije, se zadovoljimo z nekaj ugotovitvami iz njenih zaključkov: »Človek, ki hoče biti sam svoj gospod in samo sebi odgovoren, se nujno znajde v popolni negotovosti, vse se mu maje, vse ga vznemirja in plaši. Ničesar nima, na kar bi oprl svoje razmerje do sebe, do sočloveka in do sveta /.../ Pa ne samo zato, ker bi ga bilo vendarle strah odgovornosti pred Bogom, saj tega vedno bolj taji, ampak strah ga muči tudi zato, ker se zaradi negativnega odnosa do Boga celo 'na zemlji' čuti od vseh stvari ogrožen /.../ Takšna je pot odpada in upora proti Bogu, po katerem hodi 'krščanska Evropa' od renesanse dalje, današnji človek pa že močno trpi zaradi posledic negotovosti in strahu naravnost v bolestni obliki. To pa je tudi pot nekrščanskega in ateističnega eksistencializma«⁶. Ko je jasna diagnoza, je jasno tudi zdravilo: »Eksistencializem, kolikor je nekaj negativnega, bo prenehal privlačevati takrat, ko se bo človek znebil pretirane negotovosti in bolestnega strahu. To se bo zgodilo, ko se bo 'krščanska Evropa' v živi veri

⁵ V. Grmič (1969). *Med vero in nevero*. Celje: Mohorjeva družba, str. 95.

⁶ V. Grmič, (1961). *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*. Tipkopis v knjižnici Teološke fakultete v Ljubljani in Mariboru str. 136–137.

zopet povrnila h Kristusu in to tako, da bo vera 'rationabile obsequium' in iskrena hoja za Kristusom».⁷

Presenetilo me je tudi, da sem med dvainšestdesetimi navedki virov zasledil Noldinovo *De praeceptis Dei et ecclesiae* (O božjih in cerkvenih zapovedih). V njegovem učbeniku *Etike*, po katerem so učili moralko še v času Grmičevega zagovora disertacije, je bila povsem seksualizirana, tako da je šele Häringu uspelo postaviti na njeno osrednje mesto evangelijsko zapoved ljubezni, za kar je plačal visoko ceno s svojim zdravjem. V slovenskem in širšem jugoslovanskem prostoru je to uspelo Häringovemu učencu Štefanu Šteinerju – in po današnjem razumevanju bolezni lahko domnevamo, da je bila njegova cena še večja od cene njegovega učitelja.

Ena od ugotovitev disertacije, navedena v zaključku, je napisana povsem v Noldinovem duhu: »Vprašanje spolnosti, napačen, nebrzdani odnos do telesa in njegove 'kulture' je eden glavnih vzrokov Luthrovega in eksistencialističnega nemira. Znano je namreč, da je ravno Sartre in z njim večina francoskih eksistencialistov osredotočena na spolno vprašanje oziroma opisovanje spolnosti in da je v tej točki globoka povezanost med eksistencializmom in psihoanalitično filozofijo oziroma psihologijo.«⁸

Sklepno besedilo, ki stoji pod latinskim prevodom Sumarija⁹, mi najbolj prepričljivo odgovarja, kar me v disertaciji preseneča. Takole se glasi:

»Besedilo v sedanji obliki v zadovoljivi meri upošteva zahteve in pripombe, ki jih je izrekla fakultetna ocenjevalna komisija pri obrambi disertacije.« Sapienti sat, so rekli stari.

Menim, da sta mu dva dogodka dala dovolj notranje varnosti, da je začel živeti in delovati iz sebe, ne iz tujih pričakovanj, tudi ne iz pričakovanj Cerkve, ki ji je z vsem srcem pripadal. To je bil 2. vatikanski koncil in njegov ključni, a žal edini dosežek – Koncilski odloki, na katere se je vedno znova skliceval in jih navajal v svojih spisih, če je le mogel z njimi podpreti svoja izvajanja in svoj pogled na človeka, družbo in Cerkev.

Drugi dogodek je bilo njegovo imenovanje za mariborskega pomožnega škofa. O njem je krožila tale anekdota: Mariborski ordinarij Maksimilijan Držečnik se tudi na svojih opravkih v Vatikanu ni mogel otresti skrbi, katerega od potencialnih kandidatov naj predlaga Kongregaciji za škofo. Kot običajno se je pri težjih odločitvah zatekel k molitvi za pravo odločitev v eno od rimskih cerkva, posvečenih Mariji in v njej opazil Grmiča, pogreznjenega v meditativno molitev. To je bilo zanj znamenje, da predlaga njega kot najprimernejšega kandidata.

⁷ V. Grmič. (1961), str. 139.

⁸ V. Grmič. (1961), str. 138.

⁹ V. Grmič. (1961), str. 142.

O njegovem imenovanju je Srečko Reher ob odkritju spominske plošče na njegovi rojstni hiši junija 2016 med drugim povedal: »Njegovo življenjsko pot je gotovo usodno zaznamoval 27. februar leta 1968, ko ga je papež Pavel VI. v skladu s svojo 'vzhodno politiko' pri 45. letih imenoval za mariborskega pomožnega škofa. (Vzhodna politika Pavla VI. je pomenila močan odmik od obsodbe boljševiškega 'ateističnega komunizma', ki jo je izrekel njegov predhodnik papež Pij XI. v okrožnici *Divini Redemptoris* /1937/, kjer je zapisal, da je komunizem v nasprotju z razumom in božjim razodetjem in da spodkopava temelje krščanske civilizacije.) To je bil za mladega, prodornega in koncilsko orientiranega profesorja na teološki fakulteti izziv, da prevetri takratno Slovensko cerkev, ki je še globoko tičala v katolicizmu 19. stoletja in predvojnem integrizmu ter klerikalizmu, nezmožna sprejemati izzive sodobnega sveta in vzpostaviti dialog s takratno socialistično oblastjo.«

Torej ni šlo le za to, da dobi mariborska škofija pomožnega škofa, ampak je šlo tudi za slovensko cerkev, da vzpostavi dialog s socialistično oblastjo in celo da podpre »vzhodno politiko« Pavla VI. Kako je mogel v nekaj pokoncilskih letih razviti takšno in tolikšno dejavnost, tako drugačno, povsem nasprotno podobo sebe od Grmiča njegove disertacije in od svojih prvih predavateljskih let dogmatike, da je vzbudil pri odločilnih ljudeh slovenske in rimske cerkve tolikšne upe in pričakovanja? Morda je na to sam najbolje odgovoril nekaj let pred smrtjo v uvodu v svojo knjigo *Izzivi in odgovori*: »Človek mora imeti dovolj poguma, prisluhniti mora 'notranjemu glasu ali vesti'; ne sme se ozirati samo na to, kaj bodo rekli drugi, in nikoli ne smejo v njegovem življenju prevladati osebni interesi, ki bi ga odvrnili 'od poti' in tistega božjega načrta, ki je zapisan v 'skrito kamrico' našega srca. Samouresniči pa se človek lahko le skupaj z drugimi.«

Menim, da ni šlo za pospešeno individuacijo, da je v bistvu vedno tako čutil. Uradna koncilaska usmeritev Cerkve in škofovsko posvečenje sta mu le dodala potrebno varnost in energijo, da se je uspešneje soočil z lastnimi bojaznimi in s tem zmozel dovolj poguma za brezkompromisno delovanje po lastni vesti. Zanimivo pa je tudi, kaj pove v zadnjem stavku: da se lahko človek samouresniči le skupaj z drugimi. Lahko iz tega sklepamo, da je to, kar je povedal pred tem, bolj pomembno za samouresničenje od tega, da se lahko samouresničuje le z drugimi?

S takšnim svojim delovanjem pa je naletel na nerazumevanje pri nekdanjih sopotnikih, mlajših profesorjih teologije in sodelavcih Znamenja. Njegova prizadevanja za dialog, ki ga je vodil preko SZDL, tudi niso bila sprejeta brez zadržkov in mu nazadnje nakopala vzdevek »rdeči škof«. Res se ni oziral na to, kaj bodo rekli drugi. Ne le da si je morda premalo prizadeval za konsenz svojega družbenega delovanja znotraj vodstva slovenske cerkve, ampak je do Cerkve postajal vedno bolj kritičen tako v osebnih pogovorih kot v javnih

nastopih in v teoloških spisih. Nekoč sem ga naravnost vprašal: »Slavko, zakaj nisi tako kritičen do partijske politike, kot si do Cerkve?« Njegov odgovor me je presunil: »Fant moj, ne moremo si odpirati dveh front!« in po kratkem premolku dodal: »Bomo pogoreli!« Začutil sem, da je ta izjava privrela iz njegove globine, v kateri doživlja veliko osamljenost in – ogroženost. Hkrati sem začutil hvaležnost, da je to globinsko, intimno občutje zmogel podeliti z menoj, svojim nekoč študentom in kasnejšim sodelavcem. Zato sem jo ohranil zase in jo kdaj zaupal prijatelju, za katerega sem bil gotov, da zna molčati.

Imel je mnogo simpatizerjev, ki so z naklonjenostjo spremljali njegova prizadevanja za prenovo Cerkve in za bolj zrelo vero, a mnogi mu niso mogli slediti. Spominjam se predavanj za izobražence, s katerimi je začel kmalu po prihodu v Maribor. Po predavanju iz eshatologije, v katerem je postavljaval pod vprašaj naše antropomorfne predstave o onstranstvu in o plačilu in kazni, je prišel čas za razpravo. Po daljšem molku se je oglasila izobražena gospa, očitno negotova in zmedena, ter ga vprašala: »Gospod škof, sedaj nam pa povejte, ali je pekel ali ga ni«.

Kljub izjemni zunanji angažiranosti, ob kateri je doživljal vedno več nerazumevanja in nasprotovanja, pa je ostajal predvsem človek knjige in peresa. Obseg njegovega opusa je izjemen. Spet se sprašujem, kako je mogel toliko napisati poleg škofovskih opravil, številnih cerkvenih služb in širšega družbenega angažmaja. In ob tolikšnih pogovorih z najrazličnejšimi ljudmi, ki so si v njegovi, s knjigami zatrpani garsonjeri pogosto dobesedno podajali kljuko?

Srečko Reher, njegov neformalni tajnik in prijatelj zadnjega življenjskega obdobja, je v nagovoru ob odkritju spominske plošče na njegovi domačiji¹⁰ izbral iz njegovih del teme, ki so ga pogosto pritegnile k pisanju. Navajam jih, ker nam veliko povedo o njem, o njegovem notranjem svetu, njegovem značaju in njegovem širokem, odprtem in angažiranem pogledu na svet, človeka in aktualna družbena dogajanja:

- »Zanima ga sodobni človek, ki ga na eni strani določa vse večja sekularizacija, boj za svobodo, boj za človekove pravice, duh demokracije, partnerstvo, pluralizem, mirovna in ekološka gibanja, mednarodna solidarnost in druge. Po drugi strani pa vse večji individualizem, porajanje terorizma, povečevanje oboroževalne tekme, onesnaženost okolja, zasvojenost s porabništvom in moralna neobčutljivost.
- Predstave vernih o Bogu, ki so pogosto obremenjene s podobo Boga, v kateri ni več revolucionarnega naboja iz govora na gori in govora o poslednji sodbi in se zlahka izgublja v številnih verskih fanatizmi.
- Razkorak med dejanskim življenjem in osebno vernostjo ter pretiranim poudarjanjem tradicije, ki vodi v različne fundamentalizme.

¹⁰ 4. junija 2016.

- Teologija, kolikor je še vedno šolska akademska znanost in s tem abstraktno razpravljanje o Bogu. Na konkretna vprašanja pa odgovarja avtoritativno in na življenjske izzive ponuja vnaprej izdelane odgovore.
- Cerkev kot institucija, ki je skrenila s poti evangeljskega krščanstva in se bolj zanaša na politično oblast kot pa duhovno poslanstvo.
- Klerikalizem.
- Odsotnost uveljavljanja smernic pokoncilске teologije, ki se kaže v tem, da bi bilo potrebno krščanski nauk prilagajati zahtevam današnjega časa: Cerkev bi morala bolj uporabljati zdravilo usmiljenja kot strogosti; pomagati bi morala ljudem, da bi njihovo življenje postalo bolj človeško; vsepovsod bi morala širiti ozračje ljubezni, ki pospešuje slogo, pravični mir in bratsko ter sestrsko edinost vseh; prizadevati bi si morala za različnost in osnovno enakost vseh ljudi ter za pluralizem na vseh področjih človekovega mišljenja in delovanja; bolj bi se morala zavedati, da nima monopola nad resnico, a je potrebna očiščevanja in prenavljanja v duhu prastarega načela *Ecclesia semper reformanda* (Cerkev se mora vedno reformirati).
- Na ekonomskem področju, da globalno tržno gospodarstvo ne postane tista »ureditev, ki bi se ji morali podrediti vsi drugi družbeni sistemi«, to je ureditev, ki ne upošteva več »dostojanstva človeške osebe, temveč le zahteve čim 'uspešnejšega' gospodarstva« in tudi »politika postane tako samo /njegova/ 'dekla'«.
- Globalizacija, ki vodi v vedno večjemu poenotenju sveta, zahteva tudi vedno bolj zavestno prizadevanje za globalni etos. Zato pravi, da je potrebno posebej izpostavljati »pomen globalne morale, ki bo še posebej upoštevala solidarnost med ljudmi ali humanizem v najglobljem pomenu ter povezanost človeka z okoljem in njegovo zasidranost v ustreznem življenjskem prostoru, torej ne samo antropocentričnost, temveč tudi kozmocentričnost«.
- In pogled na narodnoosvobodilni boj, ki je drugačen od uradne Cerkve. Boj, ki je povezal tako verujoče kot neverujoče ter različne družbene sloje je bil moralno upravičen. Ni bil samo upor, ki so ga »vodili komunisti s ciljem revolucionarnih družbenih sprememb«, ampak tudi prizadevanje za osvoboditev tlačenega slovenskega naroda. Grmič priznava krivdo za dogajanje med vojno tudi tedanji predvojni sklerikalizirani Cerkvi, subjektivno pa domobrancem, ki so se pustili zavesti, da se borijo za Boga, Cerkev in domovino. Moralno neopravičljiv pa je bil bratomorni boj, justifikacije med narodnoosvobodilnim bojem, maščevanje nad nasprotniki narodnoosvobodilnega boja in kolaboracionisti okupatorjev po vojni in pokoli domobrancev.«

Po vsem, kar smo povedali o Grmiču, se lahko vprašamo, katera osebnostna struktura pri njem najbolj izstopa, katera manj, katere pa morda sploh ne prepoznamo.

Menim, da izstopa shizoidna osebnostna struktura, čeprav lahko v njegovem značaju in delovanju prepoznamo tudi druge tri. Vse štiri smo že bežno opisali; spričo omejenega prostora in časa se lahko še nekoliko ustavimo le pri shizoidni, v kateri najmočnejše začutim Grmičev značaj.

Med njimi najdemo osebnosti, ki lahko zaradi svoje neodvisnosti in spoznavne moči dosežejo veliko notranjo svobodo. Zmorejo stati sami in prenašati zavračanje in sovražnosti. Pogumno zastopajo svoja prepričanja, zastopajo nekonvencionalne in včasih tudi Cerkvi neugodne nazore, če se jim zdijo pravilni. Pogosto so svobodomislec in v nekaterih časih jih imajo za heretike, ker niso pripravljeni sprejemati in verovati stvari samo zato, ker izvirajo iz častitljivih tradicij. Zato so neredko iniciatorji novih razvojev, ki jih zahteva čas, so na »utripu časa«, nasprotniki tako vseh sentimentalnih in nepristnih pobožnjakarstev kot okorelih in izpraznjenih ritualov in običajev.

Imajo posebno občutljivost za pristno, za tragičen vidik človeške eksistence. V mišljenju in oznanjevanju trčijo pogosto do »poslednjih reči«, zato težko ostanejo v okvirju neke konfesije, ki jo vidijo le kot faseto religiozne resničnosti.

Kot nosilci cerkvenih služb lahko postanejo svoji konfesiji ali Cerkvi neprijetni, ker ne sprejemajo nekritično pomanjkljivosti, ker jim pomeni spoznanje več kot vera in stojijo bolj na strani razvoja kot na strani tradicije. Po drugi strani pa jim Cerkev dolguje zahvalo za odločilne nove formulacije religioznih vsebin, ki vključujejo celostni razvoj in premena nekega časa.

Bog je zanje ustvarjalni pratemelj biti. Zato so tolerantni do drugih religij in jih spoštujejo, ko častijo isto načelo, čeprav pod drugimi imeni. Zanje je religiozen tisti človek, ki teži po spoznanju ne glede na vero, ki jo izpoveduje. Religije in institucije pa so zanje le različne poti in izrazne oblike istega Pratemelja. Religija in Cerkev naj služita humanosti, ozaveščanju človeka tiste humanosti, ki ga dela odgovornega do sebe in bližnjih.

Ker jim ni mar za soglasje množic ali se ne morejo dovolj vživeti, do kam jim utegnejo verniki slediti, lahko včasih preobremenjujejo vernike s svojimi utopičnimi in preveč subjektivnimi predstavami in zahtevami. Od njih zahtevajo preveč odgovornosti in jim s tem jemljejo neko zaščito, ki jo ti še potrebujejo; vznemirjajo predvsem otroško verne, lahko pa postanejo težavni tudi za Cerkev in njene institucije.

Ker zaradi svoje čustvene odmaknjenosti težko ocenijo, kako bodo njihove besede delovale na druge, jih neredko šokirajo, zmedejo, premalo upoštevajo meje njihove tolerance in zato zlahka ranijo njihova čustva, ki jih imajo za sentimentalna. Po drugi strani pa lahko s svojo pronicljivo inteligenco in

intuicijo globoko dojamejo nekega človeka ali skupnost. Spoznanje resnice je zanje pot k Bogu. Da je bila Grmiču blizu kozmična in nedogmatična religioznost, pričajo tudi knjige, ki so v prevodu izšle pri Mohorjevi družbi v času njegovega vodenja te prve slovenske založbe: R. Garaudy Človekova beseda, M. Machovec Jezus za ateiste, W. Heisenberg Del in celota, S. Kierkegaard Bo-lezen za smrt in druge. Tovrstnih knjig nismo dobivali od te na pol cerkvene in na pol civilne založbe ne pred njim in ne za njim.

Precej podobnosti odkrivam med Grmičem in Einsteinom: Pri obeh izstopajo dokaj izrazite shizoidne poteze; oba sta živela svoje življenje ustvarjalno, skrajno angažirano in nesebično; oba sta si prizadevala za socialno pravičnost in za službo skupnosti, pripadnost kateri sta globoko občutila. Einstein je že leta 1930 opozarjal, da je cilj sionističnega gibanja Palestina kot domovina kulture in duhovnosti vseh Judov, raztresenih po svetu, za najbolj stiskane in trpeče pa tudi varno pribežališče; nikakor pa ne političen cilj kakršnekoli državne tvorbe; najbolj pa so pomembni dobri sosedski odnosi z Arabci: brez njih je prisotnost Judov v Palestini brezsmiselna – tako je Grmič poudarjal pomen dialoga z drugače mislečimi in drugače verujočimi; cerkveni ljudje naj ne hlepijo po politični moči in kupčkanju materialnih bogastev. Če menijo, da bodo na teh dveh osnovah pastoralno bolj učinkoviti, so v hudi zmoti, je poudarjal od začetka samostojne Slovenije. In oba sta v svojih preroških pozivih ostala glas vpijočega v puščavi. In obema je v službi življenju žrtev postala milost, kar je bil za Einsteina zakon duhovnosti.¹¹

Prepuščam oceni bralcev, koliko od povedanega velja za Grmiča. Menim, da so bile opisane poteze shizoidne strukture pri njem marsikdaj in marsikje ublažene z depresivno strukturo, v nekaterih situacijah pa so izstopale z dokajšnjo ostrino. Vem, da je depresivna struktura nasprotje, na drugem polu od shizoidne strukture. A v človekovi duši je dovolj prostora za sobivanje nasprotij. Po drugi strani pa smo že poudarili, da je depresivna razvojna faza nadaljevanje shizoidne, zaradi česar najdevamo neredko poteze obeh razvojnih faz pri istem človeku. Takšen primer je na primer gospa, ki velja pri svojem delu z ljudmi za izjemno sočutno in visoko strokovno; tudi med sodelavci je priljubljena in spoštovana, le občasno nekoliko odmaknjena. Bila je tudi dobra mati svojemu otroku. A v nekem intimnem trenutku je priznala svoji prijateljici: »Mož se mi kdaj opraviči, da je toliko odsoten; služba ga namreč zelo zaposluje. Jaz mu pa ne upam povedati, kako sem mu za to hvaležna.« Potrebovala je trenutke »shizoidnega umika« od preosebne bližine, ki ji je postala občasno naporna.

¹¹ N. d., str. 93.

Kljub vsej kritičnosti in miselni distanci do Cerkve je bil Grmič zelo navezan nanjo. Rad je opravljal duhovniška in kasneje škofovska opravila. Rad je odhajal na župnije, med ljudi, na birme, žegnanja in druge slovesnosti. Morda je obkrožen od ljudi, ki so ga obdajali in hvaležno prisluhnili njegovim pridigam in sledili obredom, ki jih je zbrano in dostojanstveno opravljal, začutil nekaj tiste človeške bližine in topline, ki jo je sicer pogrešal. Rad se je tudi družil in razpravljal s študenti; ponudil jim je tikanje in da ga kličejo po imenu, kar ni bil le izraz njegove strukture; morda tudi človeško razumljiva prizadetost ob neimenovanju za mariborskega škofa. Zdi se, da se mu s tem prizadeta rana nikdar ni prav zacelila; morda ga je z leti vedno bolj skelela in bila glavni vir njegove nespravljenosti s seboj. Pozdravila je ni niti čestitka z opravičilom papeža Janeza Pavla II. ob njegovi sedemdesetletnici. Na intelektualnem nivoju jo je sicer prerasel, a na doživljajskem nivoju se je doživetje globoke krivičnosti izražalo v mnogih njegovih reakcijah in sodbah. Ob tem se sprašujem, ali se ni ta ranjenost povezala z neko otroško depresivno ranljivostjo in ranjenostjo? Sam sem predvideval, da se bo po tem neimenovanju in odpovedi službi pomožnega škofa ves posvetil profesuri in teološkemu raziskovanju in pisanju. To bi bila seveda radikalna separacija od domala vsega, za kar je nesebično zastavljal svoje življenje v predhodnih desetletjih, a se za tako radikalen rez ni mogel odločiti. Utegnil bi ga doživeti kot nezvestobo in izdajo svoje poklicanosti.

Če je Einstein zapisal o sebi, da mu ni lahko premagati težnje po življenju v tistem razmišljanju, pa je Grmič potreboval tudi ljudi in množice kot izziv za svoja razmišljanja, morda pa tudi za premagovanje občutij osamljenosti in sprejetosti v neogrožajoči človeški bližini. Verjetno pa bi se strinjal z Einsteinom, v čem sta si blizu judovstvo in krščanstvo: »Če odmislimo judovstvo prerokov in krščanstvo, kot ga je učil Jezus, vseh kasnejših dodatkov, zlasti teh s strani duhovnikov, nam preostane nauk, ki bi mogel ozdraviti ljudi vseh socialnih bolezni.« In nadaljuje: »Dobromislečemu človeku se porodi dolžnost, da si v svojem krogu neomajno prizadeva ohranjati pri življenju ta nauk čiste človečnosti. Če to iskreno poskuša, ne da bi ga sodobniki zavrgli ali uničili, lahko ima sebe in svojo skupnost za srečnega.«¹² Te sreče se je Grmič naužil le v skromni meri. In spet se sprašujem, koliko niso k temu prispevale sence njegovega otroštva.

Vsekakor je bil Grmič človek velike svetlobe. A kjer je močna svetloba, so tudi močne sence. In: veliki talenti, s katerimi se človek rodi, niso le velika blagodat, ampak tudi velika hipoteka. To potrjujejo življenja ljudi, ki so pustili za seboj močne sledove. In takšno je bilo tudi Grmičevo življenje. Po dogodkih

¹² N. d., str. 91.

minulega poldruega desetletja ga danes v marsičem laže in bolje razumemo. Zato se ga spominjamo s hvaležnostjo in s človeškim razumevanjem – kot si želimo, da bi se nekoč spominjali nas.

LITERATURA

- Grmič, V. (1961). Teološka vsebina strahu v eksistencializmu. Tipkopis v knjižnici Teološke fakultete v Ljubljani in Mariboru.
- Grmič, V. (1969). *Med vero in nevero*. Celje: Mohorjeva družba.
- Einstein, A. (1955). *Mein Weltbild*. Frankfurt: Im Verlag das goldene Vlies GMBH.
- Riemann, F. *Die Grundformen der Angst und die Antimonien des Lebens*. München/Basel: Ernst Reinhardt Verlag. 7. Auflage.
- Riemann, F. (1974). *Die Persönlichkeit des Predigers aus tiefenpsychologischer Sicht*. V: Riess, R. *Perspektiven der Pastoralpsychologie*. (str. 152–166.) Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Bohak, J. (1995) *Moja srečanja z ljudmi*. Celje: Mohorjeva družba.

TEORETIČNE OSNOVE POSKUSA IZOBLIKOVANJA PSIHOLOŠKEGA PROFILA ŠKOFA DR. VEKOSLAVA GRMIČA

Povzetek

V uvodu povem, da so ljudje, ki so se posvečali razumevanju človeka, od nekdaj skušali razvrstiti ljudi – tako telesno kot psihološko – v določene skupine ali značajske tipe. Razvrstitev starih Grkov se je ohranila v psiholoških priročnikih do današnjega časa; gotovo zaradi zrn resnice, ki jih vsebuje.

Sodobnega poskusa razvrstitve ljudi se je lotil psihoanalitik Fritz Rieman in jih opisal v knjigi *Osnovne oblike strahu*. Očitno je spoznal, kako pomembno vlogo igra strah za človekov razvoj od rojstva naprej. Danes vemo, da je pomemben že za predrojstveno obdobje: v kakšnem okolju in vzdušju živi njegova mati. To je lepo ubesedil F. Prešeren v pesmi: *Nezakonska mati*. O pomenu strahu za človekovo življenje pa je vedel – morda predvsem na nezavednem nivoju – tudi Grmič in na to temo napisal tudi doktorsko disertacijo *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu*.

Največ prostora namenjam opisu oblik strahu v človekovih posameznih razvojnih obdobjih in kako te vplivajo na človekovo nadaljnje življenje. To ilustriram s Kocbekovo pesmijo *Kako bom obstal*:

Najprej si mi bila mlada mati,
naučila si me sladkega tipanja,
oprijemal sem se zemlje in sanj,
obešal sem se na mehki trebuh živali
in se plazil po mladi travi,
preprijemal sem se razne slasti,
varovala si me v igri in hrabrila ...

Posamezne oblike strahu skušam aplicirati – opirajoč se na Riemana – na duhovniške značaje in pri Grmiču poudarim, kako težko bi mu bilo pripisati prevladujočo obliko strahu. Zaključujem z mislijo: »Grmič je bil gotovo človek velike svetlobe. A kjer je močna svetloba, so močne tudi sence. Veliki talenti, s katerimi se človek rodi, niso le velika blagodat, ampak tudi velika hipoteka. To potrjujejo življenja ljudi, ki so pustili za seboj močne sledove. Tudi Grmičevo življenje pušča za seboj močne duhovne sledove. Spominjajmo se ga s hvaležnostjo in s človeškim razumevanjem – kot si želimo, da bi se nekoč spominjali nas.«

THE THEORETICAL BASIS OF THE ATTEMPT TO CREATE A PSYCHOLOGICAL PROFILE OF BISHOP DR. VEKOSLAV GRMIČ

Summary

To begin with, throughout history, individuals seeking to understand human nature have attempted to categorize people into certain groups or character types based on physical and psychological traits. The ancient Greeks developed a classification system that has endured over time due to its accuracy in depicting certain character types. This system has been passed down to us through psychological manuals, certainly because of the grains of truth they contain.

In his book, *Osnovne oblike strahu* (*The Basic Forms of Fear*), psychoanalyst Fritz Rieman attempted to classify people, recognizing fear's significance in human development from birth onwards. Today, we are aware that fear is already a vital factor in the prenatal period, influenced by the environment and atmosphere in which a mother lives. F. Prešeren beautifully summed up this idea in his poem *Nezakonska mati* (*The Unmarried Mother*). Grmič was also aware of the importance of fear for human life – perhaps especially on an unconscious level – and wrote his PhD thesis on this topic, *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu* (*The Theological Content of Fear in Existentialism*).

The main part of the paper is devoted to describing the various forms of fear in a person's individual developmental stages and how these affect the person's later life. I use Kocbek's poem *Kako bom obstal* (*How shall I be*) to illustrate this:

First you were a young mother to me,
you taught me the sweetness of touching,
I clung to earth and dreams,
hung from the soft bellies of animals
and crawled through the young grass,
I sampled a variety of delights,
you protected my play and encouraged me...

I try to apply the different forms of fear – drawing on Riemann – to priestly characters, and in the case of Grmič I point out how difficult it would be to credit him with a predominant form of fear.

My final thought is: "Grmič was most certainly a man of great light. Yet where the light is strong, so are the shadows. The great talents that one is born with are not only a great blessing, but also a huge burden. The lives of people who have left strong footprints bear witness to this. The life of Grmič has also left strong spiritual traces. Let us remember him with gratitude and with human understanding – as we would like to be remembered one day."

DIE THEORETISCHEN GRUNDLAGEN DES VERSUCHS, EIN PSYCHOLOGISCHES PROFIL VON BISCHOF DR. VEKOSLAV GRMIČ ZU ERSTELLEN

Zusammenfassung

Einleitend sei gesagt, dass Menschen, die sich der Erforschung der menschlichen Natur verschrieben haben, im Laufe der Geschichte versucht haben, die Menschen anhand ihrer physischen und psychologischen Eigenschaften in bestimmte Gruppen oder Charaktertypen einzuteilen. Die alten Griechen haben ein Klassifizierungssystem entwickelt, das sich aufgrund seiner Genauigkeit bei der Darstellung bestimmter Charaktertypen über die Zeit hinweg gehalten hat. Dieses System wurde durch psychologische Handbücher an uns weitergegeben, sicherlich wegen der Körnchen Wahrheit, die sie enthalten.

Ein moderner Versuch, Menschen in Gruppen einzuteilen, wurde vom Psychoanalytiker Fritz Rieman unternommen und in seinem Buch *Osnovne oblike strahu* (Die Grundformen der Angst) beschrieben. Er hat offensichtlich erkannt, welche wichtige Rolle die Angst in der menschlichen Entwicklung von der Geburt an spielt. Heute wissen wir, dass die Angst bereits vor der Geburt eine große Rolle spielt: nämlich bezogen auf die Umgebung und Atmosphäre, in der die Mutter lebt. Dies wird von F. Prešeren in seinem Gedicht *Nezakonska mati* (*Uneheliche Mutter*) wunderschön zum Ausdruck gebracht. Auch Grmič wusste um die Bedeutung der Angst für das menschliche Leben – vielleicht vor allem auf einer unbewussten Ebene – und schrieb seine Doktorarbeit zu diesem Thema: *Teološka vsebina strahu v eksistencializmu* (*Der theologische Gehalt der Angst im Existenzialismus*).

Der wichtigste Teil meiner Arbeit ist der Beschreibung der verschiedenen Formen von Angst in den einzelnen Entwicklungsphasen eines Menschen gewidmet und wie sich diese auf das spätere Leben des Menschen auswirken. Hierzu nehme ich Kocbeks Gedicht *Kako bom obstal* (*Wie ich bestehen werde*) zur Illustration:

Zuerst warst du mir eine junge Mutter,
du lehrtest mich die Zärtlichkeit der Berührung,
ich klammerte mich an die Erde und die Träume,
hing an den weichen Bäuchen der Tiere
und kroch durch das junge Gras,
ich schnupperte an einer Vielzahl von Genüssen,
du hast mich beim Spielen beschützt und ermutigt.

Ich versuche, die verschiedenen Formen der Angst – in Anlehnung an Riemann – auf Priesterfiguren anzuwenden, und weise im Zusammenhang mit Grmič darauf hin, wie schwierig es wäre, ihm eine vorherrschende Form der Angst zuzuschreiben.

Mein Fazit lautet: „Grmič war zweifellos ein Mann des großen Lichts. Doch wo viel Licht ist, gibt es auch viel Schatten. Die großen Talente, mit denen man geboren wird, sind nicht nur ein großer Segen, sondern auch eine große Bürde. Das Leben von Menschen, die starke Fußspuren hinterlassen haben, legt davon Zeugnis ab. Auch das Leben von Grmič hinterlässt starke geistige Spuren. Wir sollten uns an ihn mit Dankbarkeit und mit menschlichem Verständnis erinnern – so, wie wir selbst eines Tages in Erinnerung bleiben möchten.“